

משנת רמ"ה

ממשנת רבינו מרן ראש הישיבה הגאון רבי משה הלל הירש שליט"א

במדבר - שבועות - נשא תשפ"ד

הוראת שעה

תפקיד ה'משיבים' בישיבה (ב') מתוך כינוס ה'משיבים' אייר תשפ"ד

ראשית צריכים לדעת מה היא מטרת ה'משיבים' בישיבות. ישנם בחורים רבים שחסר להם קצת בהבנת הסוגיא, ובהירות בסוגיא, או שחסרות להם ידיעות הנצרכות לסוגיא, ואין להם דרך לקבל את הדברים הללו, ועל ידי כך שה'משיבים' מסתובבים ומדברים עם החבורים הם מבחינים מה חסר לבחור, וממלאים לו את החסר.

בנוסף לכך, ה'משיבים' מלמדים את החבורים כיצד יש לדייק ולהבין משהו מתוך דברי רש"י או תוס', דברים כאלו שיתכן שהחבורים לא ישמעו בשיעור. וכן פעמים יכול ה'משיב' לגרום לבחור לחשוב מעט יותר ממה שחשב עד עכשיו.

ישנם סוגים שונים של בעיות בלימוד לבחורים, וה'משיב' צריך להכיר אותם, כדי שכאשר יבוא לפניו בחור עם איזו בעיה בלימוד הוא יוכל לעזור לו.

פעמים יש בחור יקר שכה החשבון שלו מוגבל, כגון, כשיש איזו חקירה עם שני צדדים, וברמב"ן משמע כצד האחד, ואילו בריטב"א משמע כצד השני, אך יש רמב"ן נוסף שלכאורה סותר את היסוד הזה, ולכן צריך להוסיף ולומר גדר קצת שונה ממה שאמרנו. אותו בחור מבין את החקירה היטב, ואף את התליה ברמב"ן ובריטב"א, אבל ההמשך עם הרמב"ן הנוסף מבלבל אותו לגמרי, וכך הוא יוצא בלי כלום, אף ללא ההתחלה. וזה דבר חשוב להסתכל בשעת הדיבור עם החבור, וללמוד את 'שפת הגוף' שלו, ואת 'שפת הפה והעיניים', ולבחון היטב האם הבחור אכן מבין את הדברים, בלי זה אפשר לדבר ולדבר והבחור אינו מבין כלום.

יש קושי גדול ל'משיב', אחר שכבר התאמן רבות מכל השאלות, ובא בחור ושואל שאלה, והוא עונה לו, אך הבחור הבין רק שבעים אחוז מהתשובה, ויש ל'משיב' נסיון להסתפק בזה, אך כאן מוטל חיוב גדול על ה'משיב' לברר היטב אם הבחור מבין עד הסוף, ואם לאו הוא צריך לחזור ולהסביר שוב ושוב. אם הוא מסתכל היטב על החבור הוא יוכל להבחין שיש בחור שהבין היטב עד שלב מסוים, ומשם והלאה לא הבין, והיינו משום שיש לו את הבעיה הנ"ל בכוח החשבון, ואת הבעיה הזו יש לו גם בשעת השיעור, ולכן הוא יוצא מהשיעור בהרגשה שאינו יודע כלום, אבל האמת היא שאת תחילת השיעור הוא כן הבין, ורק כשהר"מ התקדם הלאה הוא איבד את הכל, ובה'משיב' יכול להיות לו לעזור רב, ולהחזיר לו את הדברים.

יש בחורים מצויינים שהם קצת איטיים בחשיבתם, הם יכולים להגיע לכל הדברים, אבל לאט לאט. היה סיפור פעם עם בחור ששאלתי אותו בסוף הזמן איך עבר הזמן, ואמר לי שלא למד כלום. שאלתי את המשיבים והמשיגים איך יתכן כדבר הזה, וכי לא ראייתם שלא למד כלום? התברר שהוא היה לומד היטב עם החבורות, והיה הולך לדבר בלימוד עם ה'משיבים', וה'משיב' ענה לו ברמת מהירות מסויימת, לא מדי מהירה, ואכן החבורות שלו זה היה מצויין, והוא הבין היטב, אך הבחור הזה לא הבין כלום, מאחר וזה היה קצת מהר מדי בשבילו, אך לא 'התאים' לו לומר שהוא אינו מבין כאשר החבורות שלו כבר מבין, ולכן העמיד פנים שהוא מבין, וכך עבר עליו כל הזמן. ואת הדבר הזה צריך ה'משיב' לתפוס על ידי הכרת החבור, שאם מבין בכך שיש לו תפיסה יותר איטית צריך לחזור על הדברים שוב, אפילו אם הבחור אינו מבקש זאת, עד שרואה את עיניו מתלאות שמחה מהבנת הדברים.

שלושת השלבים בהכנה למתן תורה

נאמר (שמות יט א-ב) 'בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים, ביום הזה באו מדבר סיני, ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני, ויחנו במדבר, ויחן שם ישראל נגד ההר'.
ובאור החיים הקשה ג' קושיות: א. לכאורה היה צריך להקדים את הפסוק השני 'ויסעו מרפידים' לפני הפסוק הראשון ש'באו מדבר סיני'. ב. מדוע כפל הכתוב ב' פעמים שבאו למדבר סיני. ג. מדוע הוצרך הכתוב לומר 'ויחנו במדבר', הרי פשוט לכאורה שחנו במקום אליו באו. ותיירץ האור החיים, שכוונת הכתוב ללמדנו שצריך להקדים ג' עניינים בהכנה לקבלת התורה.

השלב השלישי הוא 'מתנה'

וכמאמר חכמים במסכת אבות (פ"ו מ"א), שאחר שזוכה האדם ללימוד תורה לשמה הוא נעשה כמעין המתגבר, ומגלים לו רזי תורה, דהיינו שמגלין לו את סודות התורה, גם כאלו שהוא לא עמל להשיגם, שכן באמת כלפי סודות התורה לא שייך כלל שיהיה האדם עמל להשיגם, אחר שאין לו שום מבווא והתחלה בזה. וזו היא בחינת 'מתנה', שתלויה רק בנותן לבדו.

ולפיכך נקט הפסוק קודם 'שבית שבי' ואחר כך 'לקחת ולאחר מכן 'מתנות', כדי ללמדנו כיצד יהלך האדם בתורה ממדרגה למדרגה. בתחילה יעסוק בה אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ואז יוכל להשיג רק את החידוד, שהוא ה'שבי'. אחר כך יתעלה לעסוק בתורה לשמה, ויזכה גם ל'אוקמי גירסא' שלא תשתכח ממנו, וזו ה'לקיחה', ולאחר מכן יזכה עוד לכל המעלות שמונו חכמים בלומדים לשמה, שנעשה כמעין המתגבר וכו', וזו בחינת 'מתנה'. והמשך הפסוק הוא 'ואף סוררים לשכון קה אלקים', דהיינו שבלומד התורה הקדושה יוכל האדם להיות הולך וגדל ממדרגה למדרגה, עד שאפילו ה'סוררים' בתחילתם יוכלו להגיע למדרגה הגדולה ביותר, לזכות להשראת השכינה עליהם ולרוח הקודש.

והמתבונן יראה, ששלושת השלבים הללו שנקט הבית הלוי, הם כנגד שלושת עיקרי ההכנה לקבלת התורה שכתב האור החיים, שכן השלב הראשון הוא התגברות והתעצמות בעסק התורה, דהיינו ללימוד בכל מצב, גם כשאין חשק והנאה, כדי 'לכבוש' את התורה, וזה מדרגת 'שבי'.

והשלב השני הוא 'לקחת', דהיינו לקנות בדמים, וזה כבר עמל בדרגה אחרת, אבל חוץ מהעמל צריך לזה גם עשיית מעשים טובים, כמו שכתב הבית הלוי, וכמו שכתוב באבות (פ"ב מ"ב) 'התקן עצמך ללימוד תורה', דהיינו שצריכים להתכונן ללימוד התורה. וכיצד מתכוננים? מבאר רבינו יונה שם 'יש בכלל התקן עצמך ללימוד תורה למעט התענוגים, כדי שילמוד תורה הרבה, כמו ששינוי כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל, כי המרבה בעידונים לא תשכון בתוכו החכמה'. וזה ענין השפלות והענוה שכתב האור החיים.

נאמר (שמות יט א-ב) 'בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים, ביום הזה באו מדבר סיני, ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני, ויחנו במדבר, ויחן שם ישראל נגד ההר'.

ובאור החיים הקשה ג' קושיות: א. לכאורה היה צריך להקדים את הפסוק השני 'ויסעו מרפידים' לפני הפסוק הראשון ש'באו מדבר סיני'. ב. מדוע כפל הכתוב ב' פעמים שבאו למדבר סיני. ג. מדוע הוצרך הכתוב לומר 'ויחנו במדבר', הרי פשוט לכאורה שחנו במקום אליו באו. ותיירץ האור החיים, שכוונת הכתוב ללמדנו שצריך להקדים ג' עניינים בהכנה לקבלת התורה.

הענין הראשון, להתגבר ולהתחזק מאד בעסק התורה בלא עצלות, וכנגד ענין זה אמר הכתוב 'ויסעו מרפידים', שהכוונה בזה שנסעו מבחינת 'רפיון ידים', והכינו עצמם לעבוד עבודת ה'.

הענין השני הוא השפלות והענוה, כי אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שמשפיל עצמו כמדבר, וכנגד זה אמר 'ויחנו במדבר', לשון שפלות וענוה.

הענין השלישי הוא התחברות בני ישראל יחדיו לקבל התורה, ולא שילמד כל אחד לעצמו, וכמו שדרשו חכמים (תענית ז.) את המקרא 'חרב אל הבדדים', 'חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים, שעוסקין בד בבד בתורה'. וכנגד זה אמר הכתוב 'ויחן שם ישראל' לשון יחיד, שנעשו כולן יחד כאיש אחד, ומעתה הם ראוים לקבלת התורה.

והנה בבית הלוי (עה"ת, שמות יט ה), הקשה כמה קושיות על המקרא (תהלים סח יט) 'עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכון קה אלקים': א. כיצד מתקשר תחילת הפסוק עם המשכו. ב. הרי לכאורה 'שבי' ו'מתנה' הם שני עניינים מנוגדים, שכן 'שבי' הוא בכח ובשנאה, ואילו 'מתנה' היא ברצון ובאהבה, וכיצד יתכן שדבר אחד יהיה גם 'שבי' וגם 'מתנה'. ג. מהו 'לקחת מתנות', הרי מתנה מקבלים מרצונו של הנותן ולא לוקחים, ולשון 'לקיחה' שייך רק במקח וממכר, או כשנוטל בכח. ותיירץ הבית הלוי, שנאמרו כאן שלש בחינות של לימוד התורה, ממדרגה למדרגה.

השלב הראשון הוא 'שבי'. שהתורה ניתנה במדבר במקום הפקר, כדי שכל מי שירצה לזכות בה על ידי יגיעתו יוכל לזכות בה, וזה בחינת 'שבי' שעיקר הזכיה הוא מצד התופס, שנוטל את החפץ בכוחו.

השלב השני הוא 'לקיחה'. שכן כל מה שנתבאר שיכול האדם לשבות 'שבי' הוא רק כדי לדעת את הפלפול של התורה, אבל 'לאוקמי גירסא', דהיינו שיידיע את ההלכה על בוריה ולא תשתכח ממנו, לזה צריך שיעתא

קניי תורה

הדרכות בקניי התורה

במיעוט שחוק

אחד הדברים שמקשים ביותר על בן תורה לחיות בשאיפות גדולות מעצמו זה הימצאות בחברה שאינה תואמת לשאיפותיו. בדרך כלל כשאדם שואף לאיזו דרגה ומקבל על עצמו איזו קבלה של חיזוק, והוא מוצא את עצמו בתוך חברה שאינה מתאימה להחלטתו, באווירה שקצת מקררת אותו, כי באותו העניין הוא נמצא בדרגה מעל רוב החברה, זו התמודדות שצריכים לדעת איך להתנהל מולה.

באופן כללי, אדם שעומד ברמה רוחנית גבוהה יותר מהחברה שסביבו, אזי הקשר שלו מול חברה כזו צריך להיות נימוסי, אבל לא יותר מזה, לא צריך להיות חברותי, כך שכל אחד ידע ויבין שהוא שונה מכולם, ואסור להתבייש בזה. הרבה פעמים, במיוחד אצל צעירים, מתביישים להיות שונים מהחברה, אז מנסים 'לשחק' כאילו הם חלק מהחברה, להיות שותף איתם בבדיחות, בדיבורי 'נייעס', ובכל זאת לא לרדת מהרמה האמיתית. אמנם צריך לדעת שזה פשוט לא הולך! צריך להראות ברור מבלי להתבייש, אני שונה! וכך צריך להיות! ואם אכן ינהג כך אזי הכח של החברה להשפיע עליו יהיה קטן מאוד.

המכיר את מקומו

יש סוג של בחורים שהולכים בגדלות בצורת הלימוד שלהם. דהיינו, בחור שלא יכול להגיד דבר פשוט, אלא הוא צריך לעשות חיקוי של הבחורים הכי טובים, ואומר כל מיני עמקויות שאינן מבין בכלל מה שהוא מדבר. צריכים להסביר לו שאי אפשר ללכת בצורה כזו. בחור צריך ללמוד לפי המדרגה האמתית שלו, ולא לעשות חיקויים. ישנם כמה וכמה בחורים, שאם רק היו מודים על המדרגה האמתית שהם נמצאים בה היו מצליחים. אמנם מכיוון שאינם מודים בזה, אלא הם צריכים להיות כמו פלוני אלמוני שהוא בעל כשרון גדול, והם הרי אינם מסוגלים לזה, לפיכך הם נופלים.

אוהב את המישרים

בחנינוך לתורה שבעל פה אצל בחורים צעירים ודאי צריך שהלימוד יהיה מעניין ו'גישמאקי' מתוך שמחה, כדי לגרום להם חשק לתורה, אבל מצד שני צריך שלא להתלהב רק בגלל ה'ברק' והיופי שבסוגיא, אלא בקשת האמת היא זו שצריכה להוביל אותו. ועל כן צריך להקפיד לא לחפש רק את היופי שבסוגיא, אלא לחתור לעומק דברי הראשונים, ולהתאמץ להבין מה באמת הייתה כוונתם.

יש לו הנאה מעצם העשייה, וכשיש הנאה יש גם מתיקות ושמחה. נמצא שמי שהתורה אינה חשובה אצלו אינו יכול לזכות לשמחת התורה. אצל מו"ר הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל - ראינו שמחת התורה בדרגה גבוהה ביותר, וזה הגיע כתוצאה מכך שחשיבות התורה היתה אצלו בדרגה גבוהה ביותר. הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל סיפר, שבזמן שהיתה לו קביעות עם רבי אהרן זצ"ל הוא היה מסובב את השיחה כך שרבי אהרן יגיד את המילה 'תורה', שכן הוא היה אומר את המילה 'תורה' בכזו חשיבות והתלהבות ושמחה, שזה היה מכניס לו חשיבות התורה. בחור שלמד בישיבת באר יעקב תיאר פעם בפני, כיצד רבו הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל היה אומר שיעור עם כל ההתלהבות והגישמאק, וזה הכניס בו את חשיבות התורה.

במיעוט שינה

פעם שאל אותי מו"ר ר' אהרן זצ"ל כמה שעות אני ישן ביממה. ומתוך הדברים הבנתי ממנו שצריך לישון שבע שעות. למעשה בזמנינו בחור ישיבה שמרגיש שמבחינתו שש שעות מספיק לו זה יכול להיות בסדר, אבל בחורים שמנסים פחות משש שעות, אפילו אם לתקופה מסוימת הם מצליחים לעמוד בזה, אחר כך הם נשברים, ויכולים להיות במשבר רציני עד שמפסיקים ללמוד מחוסר כח, הם לא מרגישים טוב, כי זה מאמץ גדול מדי. לכן המצב הנורמלי הוא בין שש לשמונה שעות, כל אחד לפי מה שהוא צריך.

במיעוט תענוג

יש הנהגות שכתב ר' זונדל מסלנט, בהם הוא מגדיר כיצד בן תורה צריך להיראות. ואף שחלק מהדברים אינם נוגעים כל כך למציאות של ימינו, מכל מקום כדאי לראות שם את הדברים בשלמות, כי גם מחלק זה אפשר על כל פנים לקבל שייכות במושגים. וכתב, 'עוד גדר גדול וסייג חכמים, סייג כלל התורה והמצוות והמידות ועול תורה בתמידות, הוא זה הסתפקות, להסתפק ולשמוח בחלקו באהבה עד פת במלח ומים במשורה' וכי'.

אברך צריך לדעת שהוא חייב לדרוש מעצמו איזו מידה של הסתפקות במועט, התנזרות מסוימת מסוגי המאכל שהוא מחפש לעצמו, וכן מידה מסוימת של הסתפקות במראה הבית שלו מבחינת יופי ונוחות.

בדקדוק חברים

פעמים קורה שעד שבחור מצליח להתחבר לסוגיא מסוימת כבר עוברים בישיבה לסוגיא הבאה. ואכן לפעמים הגישמאק הוא דוקא לגמור את הסוגיא, כדי שירגיש שיש לו דבר שלם בידיים, אבל למעשה כמעט תמיד התועלת של בחור היא לעבור לסוגיא הבאה יחד עם שאר הישיבה. בחור צעיר חייב להסתכל על הלימוד שלו בישיבה בצורה רחבה יותר, לא להסתכל רק על מה שנראה לו ברגע זה יותר טוב. ברור הדבר שכשלומדים סוגיא צריכים לגמור את כל הנקודות שפתחו, כדי לצאת עם דברים ברורים, אבל מכאן והלאה צריכים לעשות חשבון, האם בזה שיגמור את הסוגיא זה יתן לו יותר סיפוק מאשר ללמוד סוגיא החדשה? הרי בסוגיא החדשה יש מושגים חדשים, דינים חדשים, סברות חדשות שהוא לא הכיר עד עכשיו.

עוד נקודה שחשוב לשים לב אליה, שבחור שנשאר בסוגיא הקודמת הוא מתנתק מהציבור, ואינו לומד מה שלומדים בשיעור, כולם ילמדו את הסוגיא החדשה, יחיו בלימוד את הסברות שלה, ורק הוא יישאר מאחור, ויכול להיות לו מזה חלישות הדעת, ובחור בדרך כלל אינו לוקח בחשבון את המבט הזה. לכן חשוב ללמוד בקצב שלומדים בישיבה.

במקרא

בנוגע ללימוד תנ"ך, בודאי שלכתחילה בחור צריך ללמוד כל שבת חומש עם רש"י ורמב"ן. לגבי נביא, נראה לי שמספיק ללמוד את ההפטרה בכל שבוע, ובין הזמנים אפשר ללמוד ג"כ ספרים בנ"ך.

במשנה

הגר"א אומר במשלי, ומובא בספר אבן שלמה, שאדם צריך לעבור על כל הש"ס פעם אחת, אפילו אם הוא לא מבין היטב, כדי לקבל את המושגים, ואח"כ ללמוד את כל התורה ממש, ספרא ספרי וכו'. ולכן, בחור שרוצה להשקיע כל יום חצי שעה, ארבעים דקות, כדי ללמוד גמ' רש"י במהירות, וככה לגמור את כל הש"ס, זה בהחלט דבר ראוי ונכון.

בשמחה

יש הרבה סוגיות קשות, שצריך עבודה קשה לפני שמגיעים למשהו, אם בכלל. לא בכל סוגיא יש את החכמה והברק שגורמים הנאה בלימוד. אמנם כשאדם יודע שהוא עושה דבר חשוב, אזי

שלושת השלבים בהכנה לשמחת תורה << המשך מעמוד קודם

הרי כל אחד מכלל ישראל היה צריך לשמוע את קול ה' בפני עצמו, ואיזה שייכות יש לו במה שגם חבירו שומע באותה שעה, עד שדרשו חכמים 'משויו שקשה לשישים ריבוא נח לאחד? אמנם לפי המבואר לעיל ניחא, שמאחר וכל ישראל היו מאוחדים אזי לכל אחד מהם היה את הכוח של שישים רבוא, ונמצא שאכן השמיעה בהר סיני היתה 'לשישים ריבוא'.

הנשמות נחשבות כאחת, וזו הסיבה שעם ישראל ראוי להשראת השכינה, מכיון שכל יהודי יש לו את הכח של כללות שישים ריבוא נשמות ישראל.

ודבר זה מוכח מדברי חז"ל במדרש (ילקוט ישעיה תמ"ז) 'בנוהג שבעולם משויו שהוא קשה לאחד נוח לשנים, קשה לשנים נוח לארבעה, ואילו משה מה שהיה קשה לשישים רבוא היה נוח לו, שנאמר דבר אתה עמנו ונשמעה'. ולכאורה אינו מובן, מה הכוונה 'היה קשה לשישים ריבוא'.

והשלב השלישי הוא 'מתנה' כיון שבלי זה עדיין לא זוכים לקבלת התורה כראוי, וכמאמר ר' יוחנן במסכת נדרים (לה) 'בתחילה היה משה למד תורה ומשכחה, עד שניתנה לו במתנה'. והדרך לזה היא על ידי אחדות, כמו שכתב האור החיים בענין השלישי. וכן כתב התומר דבורה (פ"א), ששנמות ישראל כלולים אחד בשני, וכולם משורש אחד, ובשעה שיש אחדות בכלל ישראל כל

הדרכה מקיפה בדרכי הלימוד – לקראת קבלת התורה

יש רמה של בקיאות, שנראה לי שזו היתה רמת הלימוד של גדולי ישראל בדורות הקודמים - שזה באמת 'חצי עיון'. רבי אהרן היה אומר, שהוא מצפה מהציבור ללמוד בבוקר שני דפים לשבוע גפ"ת, עם רמב"ם רשב"א רא"ש ר"ן, ואחה"צ עוד שלשה דפים לשבוע, באותה מתכונת, רק בלי רשב"א, דהיינו חמשה דפים בשבוע.

אמנם הדרך שהיה לומד בעצמו היתה שונה. בבוקר היה לומד פחות או יותר כמו שאמרנו, אולי קצת יותר לפי הכישרונות שלו, ובלילה היה לו סדר מיוחד, שהוא קרא לו 'סדר של חידוש', שבו הוא לקח איזה עניין ועיין בו. ככה היו הסדרים שלו. אבל באופן כללי, כל הגדולים - החזו"א, הגרא"ז מלצר, מו"ר הגר"א קוטלר, הגרא"מ שך, ועוד רבים - זו הצורה שבה הם למדו, גפ"ת, עם מהרש"א וכמה ראשונים, זה היה הלימוד שלהם. היום אנחנו כבר לא לומדים ככה, אצלנו העיון הפך להיות משהו אחר. אבל מכל מקום הבקיאות שלנו זה העיון שלהם, הלימוד הרגיל שלהם. קצב של שני דפים לשבוע עם ראשונים עיקריים.

סדר בקיאות – איכות או כמות?

יש כאלה שצריכים יותר בקיאות, ללמוד דף ליום. אמנם זה לימוד די שטחי, ככה רק צוברים ידיעות. לימוד בקצב של שני דפים לשבוע הוא לימוד באיכות טובה, שכן יש זמן להקשות ולתרוץ, לבנות מהלכים, זה ממש לימוד. מי שלומד בצורה כזו, אחרי עשרים שנה הוא יגמור את הש"ס בצורה די טובה, וכך הוא יכול להגיע לגיל ארבעים וחמש באופן שכבר יודע ש"ס, ומי שלא עשה כן, כשמגיע לגיל הזה הוא מתחרט על כך שלא למד בצורה הזאת.

חוץ מזה טוב שיהיה לאברך עוד איזה סדר שבו הוא ירכוש ידיעות שטחיות. בספר 'אבן שלמה' מביא בשם הגר"א, שאדם לפני שהוא מתחיל לעיין צריך שידע את כל התורה כולה, בבלי, ירושלמי, ספרא, ספרי, אפילו אם אינו מבין כל כך, צריך פשוט לעבור על זה, ורק אז אפשר להתחיל ללמוד. אנחנו אמנם לא עושים את זה, אבל ודאי שראוי שיהיה לכל אחד איזה סדר של ארבעים דקות ליום ללמוד גמרא רש"י, מה שאפשר, לצבור ידיעות בכל התורה, שיהיה לו קשר לכל התורה כולה.

פשוט מתחיל לומר דברים מבולבלים ולא מבוררים, בזמן שאם היה מברר יותר את השיטות בהיקף, ואז מדמה בין הראשונים ומגיע לכל מיני חילוקים, היה מצליח הרבה יותר.

מעטים הם אלו שיכולים להעמיק 'על המקום', ולהגיע לעוד ועוד עמקות, הרוב יצליחו יותר בכירור מקיף של השיטות. אבל גם בכל אחת מן הדרכים יש כמה וכמה דרגות, וכל אחד צריך ללמוד להכיר את עצמו, ולדעת מה מתאים לו.

עיון או בקיאות?

באופן כללי נראה שיש חילוק בין הזמנים של החיים לגבי החיוב בסוג הלימוד - אם ללמוד יותר בבקיאות או בעיון - זה דבר שתלוי גם בגיל. מי שגמר ש"ס ויודע פחות או יותר בכל מקום מה עיקרי הסוגיות, ודאי שעכשיו הוא צריך ללמוד יותר בעיון. לעומת זאת, מי שעדיין לא למד כל כך בהיקף, צריך להשקיע פחות או יותר חצי בעיון וחצי בבקיאות, אולי קצת יותר בעיון. ככל שמתבגרים ויודעים יותר צריך לתת יותר זמן לעיון.

בעיון עצמו יעשה כל אחד לפי מה שהוא, יש כאלה שיש להם פחות 'כח סברא', והם צריכים לעיין יותר באחרונים, לדעת הרבה 'קצות', 'נתיבות', 'שער המלך', 'שער המשפט', לדעת כל נושא עם האחרונים שיש עליו. ואפילו אם אין אחרונים במקום, בדרך כלל יש ספרי שו"ת שמדברים על הסוגיא, כמו שו"ת אחיעזר, או קדומים יותר, שעל ידי לימוד האחרונים הוא יכול לקבל את הסברות מתוך דבריהם, ולאחר מכן הוא יכול לחשבן לפי דבריהם, להוסיף, להקשות, ולהגיע למשהו מעצמו. כך שגם מי שאין לו 'כח סברא' בעצמו יכול להשתמש בספרים, לראות את הסברות והקושיות שלהם, ומשם כבר להמשיך מעצמו. ומי שיש לו 'כח סברא' ויכול להעמיד סברא או קושיא מעצמו - עוד יותר טוב, אבל כל אחד לפי מה שהוא. זה באופן כללי דרכי העיון.

סדרי הלימוד של מרן הגר"א קוטלר זצ"ל

גם לגבי הבקיאות הדברים משתנים מאחד לאחד, הקצב, הרמה. באופן כללי לאברכים הקצב הנכון הוא שני דפים לשבוע, כמאה דף לשנה, אבל זה תלוי מאוד מה הרמה של הבקיאות.

שלשה חלקים בלימוד התורה

כל אדם שלומד תורה צריך לדעת למה לשאוף בגוף לימוד התורה, איך ומתי לעשות כל דבר. אפשר לומר שבאופן כללי יש שלשה חלקים בלימוד התורה. א. הבנה. להבין סברות והגדרות. ב. היקף. בירור כל השיטות, לחשבן את כל פרטי הסוגיא. ג. ידע. רכישת ידיעות. צריך לדעת לאן צריך לשאוף בכל אחד מהחלקים הללו.

ובאמת, שהדברים האלו תלויים בכל אחד לפי מה שהוא. יש שמטבעם נמשכים לעיון, וזה מה שנותן להם את הסיפוק בלימוד, הליבו חפץ שלהם הוא שם. ויש כאלה שדווקא לימוד הבקיאות הוא זה שנותן להם סיפוק. ובאמת חז"ל לימדונו שצריך ללכת ל'מקום שליבו חפץ', וזה לא רק ביחס לאיזה נושא ללמוד או באיזו דרך, אלא זה גם נפקא מינה עד כמה הוא יצליח במה שהוא לומד. לכל בן אדם יש סוג אחר של 'שכל', וצריך להכיר במציאות שלא כולם בנויים ללימוד העיון!

שני סוגים בלימוד העיון

גם בעיון עצמו, אמר לי פעם מו"ר הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, שישנם שני סוגים שונים של לימוד. יש עיון 'על המקום', מיניה וביה, ויש סוג של עיון יותר היקפי, לברר את השיטות בהיקף גדול ואז לברר ולחלק.

הסוג הראשון הוא שעומדים על המקום וחוקרים בו עצמו כדי להגיע לעמקות הדברים, עמקות הפשט. ואמר לי מו"ר שלדעתו כך למד הגר"ח מבריסק. אבל ישנה דרך נוספת, ללמוד סוגיא אחת כאן וסוגיא נוספת במקום אחר, ולדמות את דברי הראשונים בשני המקומות, מה דומה ומה שונה, להקשות ולחלק, ומזה מגיעים לאמיתות הדברים. ונראה לי שכך למד מו"ר רבי אהרן זצ"ל, ע"י היקף, וכמובן גם בעיון רב עם הרבה עמל ויגיעה. שני הדרכים הללו - והדרגות שביניהם - תלויים בנפש ושכל האדם, כל אחד לפי מה שהוא.

הטעות הגדולה שהרבה בחורים ואברכים עושים - זה חיקוי, הם לא לומדים לפי מי שהם, אלא פשוט מנסים לחקות מישהו אחר! לא כל אחד מסוגל ללמוד בעמקות, להיכנס במקום לתוך העומק של הסוגיא, ואחד כזה שלא מתאים לו ללמוד בדרך הזו ואף על פי כן הוא לומד ככה, הוא

ביסוד הדין שאין הולכים אחר חזקת טהרה בסוטה

ברה"י, אבל אם היה הספק ברה"י שניהם ודאי טהורים ואינם מביאים קרבן טומאה כלל.

הקשו התוספות, כיצד אפשר להעמיד את המשנה שם ברה"י, הרי ספק טומאה ברה"י ספיקו טמא בתורת ודאי [לשיטת חכמים, כמבואר בריש גדה (ב:)], ונמצא ששניהם ודאי טמאים, ומדוע מביאים קרבן טהרה מספק. והוכיחו מכך התוספות שאין לומדים מסוטה אלא דבר שיכול להיות, וכיון שכאן ודאי רק אחד מהם נטמא והשני טהור, א"א ללמוד מסוטה לטמא את שניהם בתורת ודאי.

ומוכח מדברי התוספות, שאע"פ שבשני נזירים אין לומדים מסוטה שהספק כודאי, משום שודאי רק אחד מהם טמא, אעפ"כ עדיין אין הולכים בזה אחר חזקת טהרה, ולכן שניהם ספק טמאים ספק טהורים ומביאים קרבן טומאה וקרבן טהרה [אבל אילו היו הולכים בזה אחר חזקת טהרה לא היו צריכים להביא אלא קרבן טהרה בלבד, כדמוכח מביאור התוס' שם לענין רה"ר].

ולפי"ז על כרחך א"א לפרש כהצד הראשון דלעיל, שהדין שאין הולכים אחר החזקה בסוטה הוא פועל יוצא ממה שהספק נידון כודאי, משום שא"כ פשיטא שבאופן שאין הספק נידון כודאי הולכים אחר החזקה, אלא צריך לפרש כהצד השני דלעיל, שנתחדשו בזה שני חידושים נפרדים, שאין הולכים אחר חזקה ושהספק נידון כודאי, ולכן גם באופן שאין לומדים מסוטה שהספק נידון כודאי, משום שאין זה יכול להיות אמת, עדיין אפשר ללמוד מסוטה עכ"פ דין זה שאין הולכים אחר חזקה. [וכן מוכח מדברי הראשונים בכתובות (ט), ואכמ"ל].

או דלמא ב' חידושים נפרדים יש כאן, דהיינו שמלבד מה שחידשה התורה שספק סוטה נידון כודאי, עוד חידשה התורה שאין הולכים בסוטה אחר חזקת טהרה, ואין זה מחמת שהספק כודאי, אלא אף אם לו יצויר שהספק לא יהיה נידון כודאי, מ"מ לא תועיל בו חזקת טהרה.

ואף שלאחר שחידשה התורה שהספק נידון כודאי, ממילא לא שייך בזה דין חזקה, שנוהגת רק בספיקות ולא בודאי, וא"כ לכאורה אין להוכיח ממה שאסרה התורה את הסוטה שנתחדש בזה דין מיוחד שאין הולכים אחר חזקת טהרה, מ"מ י"ל לפי צד זה, דמהא גופא שחידשה התורה בסוטה שספיקה נידון כודאי יש להוכיח שאין הולכים בה כלל אחר חזקה, משום שאם דין חזקה נוהג בסוטה נמצא שאין כאן ספק כלל כיון שכבר הוכרע ע"י החזקה, ועל כרחך שכשחידשה התורה שהספק הוא כודאי, חידשה בזה התורה ב' עניינים, האחד שבספק של סוטה וכן בספק טומאה ברה"י אין הולכים אחר חזקה דמעיקרא, וא"כ נמצא שהדבר מוטל בספק ואינו מוכרע, ועוד חידשה התורה שספק זה הרי הוא כודאי.

חזקת טהרה

אינה מועילה אף כשאין דין ספק כודאי

ונראה שכן מוכח בדברי התוספות בחולין (ט): ד"ה התם, שהביאו את המשנה בנזיר (נו), שאם אמר אחד לשני נזירים ראיתי שאחד מכם נטמא ואיני יודע איזה מכם, מביאים שניהם קרבן טומאה וקרבן טהרה [ומתנים ביניהם שמי שנטמא יעלה לו קרבן הטומאה ומי שלא נטמא יעלה לו קרבן הטהרה]. ובגמ' שם מבואר שמדובר בספק טומאה

וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָאֵל נִטְמָאָה אוּ עָבַר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָיָא לָא נִטְמָאָה (ה יד).

סוטה אסורה מספק

אף שהיא בחזקת טהרה, וספיקה כודאי

בגמ' סוטה (כה.) 'מה ת"ל והיא נטמאה והיא לא נטמאה אם נטמאה למה שותה אם לא נטמאה למה משקה מגיד לך הכתוב שהספק אסורה'. והיינו דאסורה לבעלה ולבועל ולתרומה [אם היא אשת כהן], וכמו שדרשו שם בגמ'. ולמדו שם בגמ' בק"ו, שגם בספק טומאה ברה"י עשתה התורה ספק כודאי וספיקו טמא.

ועולה מדברי הגמ', שאע"פ שבסוטה ובספק טומאה ברה"י יש חזקת טהרה, מ"מ החמירה בהם התורה, ואין הולכים בהם אחר החזקה. עוד מבואר בדברי הגמ' שם ובגדה (ג.), שבסוטה ובספק טומאה ברה"י עשתה התורה את הספק כודאי, כלומר שאין הדבר נידון כספק איסור או כספק טומאה ומחמירים מחמת הספק, אלא הדבר נידון כודאי איסור וכודאי טומאה.

חקירה ביסוד הדין

שחזקת טהרה אינה מועילה בסוטה

ויש לחקור, האם נתחדש בזה רק חידוש אחד, שספק סוטה הרי הוא כודאי, אבל הדין שחזקת טהרה אינה מועילה בסוטה אינו חידוש מיוחד בדין סוטה, אלא זהו פועל יוצא ממה שנתחדש בה שהספק כודאי, וממילא לא שייך בזה דין חזקה כלל, כיון שדין חזקה דמעיקרא הוא אופן הנהגה בספיקות, אבל כשהדבר נידון כודאי ולא כספק לא שייכא ביה חזקה דמעיקרא כלל.

משנת הישיבה

מעלותיו של 'העוסק בתורה לשמה'

על ידי התורה, נמצא שאם יהיה חס ושלום איזה רגע שאף אחד לא ילמד תורה, יחזור העולם לתוהו ובוהו, וכמאמר הכתוב (ירמיה לג כא) 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת'. ואף אחר שכבר נברא העולם, עדיין המשך קיום הבריאה הוא רק על ידי כך שלומדים תורה. וזהו 'כל העולם כולו כדאי הוא לוי', שזה שלומד תורה הוא המקיים את העולם. ועל פי זה מבוארים גם המשך דברי המשנה 'נקרא ריע אוהב', שכן 'ריעי' הוא לשון 'ריעות', שמאחר וכל העולם קיים בעבור הלומדים תורה לשמה, נמצא שיש להם כביכול כעין שותפות עם הקדוש ברוך הוא בבריאה, והוא בבחינת 'ריעות' עם הקב"ה.

'אוהב את המקום', שכן על ידי התורה הוא מכיר את אלוקיו, ואינו נפרד ממנו כלל.

'אוהב את הבריות', הוא עניין מיוחד, שהאדם שלומד תורה לשמה נעשה אוהב את הבריות. וטעם הדבר, כי הלומד תורה לשמה בהכרח הוא עניו גדול, וממילא הוא גם אוהב את הבריות. שכן כל השנאה שיש לאדם על חברו היא מחמת כך שיש לו עליו טענות כאלו או אחרות, והכל נובע מחמת כך שהוא מרגיש שהוא גדול ממנו, אבל כאשר אדם לומד תורה לשמה, ונעשה 'מקושר' עם התורה הקדושה של הקדוש ברוך הוא, זה נותן לו איזו הבנה בגדולת הבורא, ועד כמה הוא רחוק ממנו, וככל שהוא מבין יותר בגדולתו של הבורא כך הוא נעשה יותר עניו, שהרי הוא מבין שאינו כלום כלפי הקדוש ברוך הוא, ואדם עניו אינו תובע כלום מאחרים, ולא איכפת לו ממה שהם עושים לו, וממילא הוא 'אוהב את הבריות'.

שנינו במסכת אבות (פ"ו מ"א), 'רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו, נקרא ריע אוהב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות'.

'זוכה לדברים הרבה', אין הכוונה לדברים המבוארים בהמשך המשנה, כי הם מפורשים לעצמם [בלשון 'ולא עוד', שמשמעותו שבא התנא להוסיף], אלא הכוונה שחוף מכל הדברים הכתובים בהמשך המשנה הוא זוכה עוד לדברים הרבה. ומה הם? יש בזה שני פירושים. פירוש אחד אומר רבי חיים מוואלוז'ין [ב'ירוח חיים' שם], שאדם שלומד תורה 'שלא לשמה' מקבל את אותו הדבר שהוא חפץ בו, כגון, הלומד לשם ממון, נותנים לו ממון כשכר עבור לימודו, והלומד לשם כבוד נותנים לו את הכבוד שהוא חפץ בו, וכל כיוצא בזה. ומאחר ואין מסתבר שאדם שלומד 'לשמה' יגרע חלקו מהלומד 'שלא לשמה', נמצא בהכרח שאף הוא מקבל את כל ה'דברים הרבה' שמקבלים הלומדים 'שלא לשמה', אלא שאצלו זה טפל לעיקר השכר שיקבל עבור תלמודו.

פירוש נוסף יש לבאר בזה, על פי מה שאמרו חכמים (ברכות לה:) לגבי שכר לומדי התורה, 'אבל תלמידי חכמים עצמן, עיין לא ראתה אלוקים זולתך', דהיינו שאי אפשר לכתוב את שכרם, מאחר והוא מרובה כל כך, ובדרגות גבוהות ביותר, וזהו 'זוכה לדברים הרבה'.

עוד כתוב במשנה, 'ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו'. הפשט בזה הוא כמו שכתוב בהרבה מקומות בזה, שמאחר וכל קיום הבריאה הוא